

DOĞUMUNUN 175. YILINDA ULU ŞAİR ABAY

Sherubay Kurmanbaiuly* - Marlen Adilov**

- Kazakların büyük şairi, düşünürü, eğitimcisi ve devlet adamı Abay Kunanbayulı, XIX. yüzyılın Kazak kültür hayatına damgasını vurmuş bir şahıstır. XIX. yüzyıldaki Kazak yazılı edebiyatının kurucusu sayılan Abay Kunanbayulı, modern Kazak edebiyatının önemli bir temsilcisidir. Üslup ve konu bakımından pek çok yenilik getiren Abay'ın eserleri Kazak edebiyatının klasiği olarak bilinmektedir.

Abay, 10 Ağustos 1845 tarihinde Kazakistan'ın Semey ilindeki Şıngıstaw ilçesinde doğmuş ve 1904 yılında 59 yaşında vefat etmiştir. Abay, Orta Jüz Argın boyunun Tobıktı soyundandır. Babası Kunanbay, o devrin meşhur isimlerindedir, kendi boyunun başkanı, kadısı, aydını olmuştur. Abay'ın dedesi Öskenbay da asil bir aileden çıkmış; kendi boyunun kadısı ve beyi idi. Abay'ın gerçek adı İbrahim'dir. Babannesesi Zere, ona çocukken severek Abay¹ demiş ve o bu isimle tüm Kazak bozkırlarında tanınmıştır.

Abay'ın doğumunun 175. yılı vesilesiyle Kazakistan'ın Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev 2020 yılını "Abay'ı Anma Yılı" olarak ilan etti ve 10 Ağustos'u "Abay Günü" olarak belirledi. Böylece 2020 yıl Kazakistan'da ve Türkiye'de Abay'ın doğumunun 175. yılı olarak büyük anma törenleriyle geçti.

Kazakistan'ın Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev, Abay'ın doğumunun 175 yılı dolayısıyla 2020 yılını Abay'a adadıktan sonra TÜRKSOY ve Türk Dil Kurumu 2020'yi "Abay Yılı" olarak ilan ederek Türkiye'de de kutlamaya başlamıştır.

* Prof. Dr. Abay Üniversitesi, Nemat Kelimbetov Türkoloji merkezi, e-mail: sheru_64@mail.ru

** Dr. Öğr. Üyesi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, e-mail: marlen.adilov@gop.edu.tr

1 "Dikkatli ol, sakın" anlamındaki *abay bol-* ifadesinden gelmiş veya *İbrahim* isminin Kazakçalaşmış fonetik şekli olabilir.

Abay yılında Lev Gumilyev Avrasya Millî Üniversitesinde “Abay Akademisi, Abay Araştırmaları Enstitüsü” de kurulmuş ve bu kurumda Abay ile ilgili birçok çalışma yayımlanmıştır.

Abay’ın sadece Kazakların değil bütün Türk Dünyasının önemli bir aydını olması sebebiyle Türkiye’deki üniversitelerde de Abay ile ilgili çeşitli çalışmalar yayımlanmıştır. Türkiye’de bir yıl boyunca Abay ile ilgili çeşitli bilimsel ve kültürel uluslararası toplantılar, kongre, konferans ve konserler düzenlendi. Özellikle Kazakistan Ankara Büyükelçiliği, Türksoy ve TDK iş birliğinde Türkiye’nin birkaç şehrinde Abay parkları, meydanları heykel, anıt ve büstler açıldı.

Abay’ın 200’e yakın şiiri vardır. Bundan başka üç destanı ve bir makalesi bilinmektedir. Bununla birlikte 45 nasihat eserinden oluşan “Kara Sözlere” adlı nasihat kitabı mevcuttur. Felsefi ve eğitici nasihatlerini 45 bölüm hâlinde “Kitabu Gakliye” (Petek, 2020: 7) başlığıyla kaleme almıştır. Nasihatlerini bugünkü dile göre hazırlamış Kazak bilim adamları, onu *Kara Sözlere ve Gakliya Kitabı* olarak adlandırmışlardır ve hâlâ bu adla bilinmektedir.

Abay’ın eserleri sadece edebiyatın değil, Kazak kültürünün ve en önemlisi Kazak dilinin temel taşlarından biri sayılır. Abay, dili kendisi türetmiş değildir, eskiden var olan halk dilini çok başarılı kullanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarında yaşayan Kazak şairi ve düşünürü Abay, o devirde yazı dili Çağatayca olmasına rağmen kendi eserlerinin çoğunu Kazak bozkırlarında konuşulan Kazak konuşma dilinde yazmıştır. Böylece o, ana dili Kazakçanın edebî yönden gelişmesi, genişlemesi için çok emek sarf etmiştir. Abay’dan önce de onun yaşadığı devirde de (Kazak) millî değerlerini onun kadar dile getiren kimse olmamıştır. Abay, milletin en değerli hazinesi olan dilini halkın ihtiyacına göre kullanmış, böylece geleceğe ışık tutmuştur. Abay, kendisinden önce var olan sözcük ve tabirleri olduğu gibi kullanmakla birlikte, bazı yeni ifadeleri üretmeyi de başarmıştır. Abay mirasını ilmi açıdan değerlendiren bilim adamları, şairin eserlerinde toplam 6000 kelime kullandığını tespit etmişlerdir. Örneğin 1968 yılında Ahmedi Iskakov editörlüğünde yapılan *Abay Tili Sözdigi* “Abay Dili Sözlüğü”nün verilerine göre şair, 6000 kelime kullanılmıştır (Abay Tili Sözdigi, 1968: 14).

Abay’ın kullandığı Kazakça, günümüz Kazakçasından önemsiz ayrıntılar bir yana pek farklı değildir. Abay, en halkça fikirleri en halkça ifade edebilmiş şairlerimizden biridir. Abay’ın şiirlerinin dili, daha çok Kazak edebî diline yakın özelliklere sahiptir. Bundan dolayı Abay Kunanbayuly, Kazak edebî dilinin kurucularından sayılmaktadır. Böyle olmasına rağmen o devirde hâlâ Çağatayca bir yazı dili idi. Bundan dolayı onun bazı şiirlerinde özellikle “Kara sözlere”² Çağatay Türkçesini, bir kısmı günümüz Oğuz ve Karluk dillerinde canlılığını sürdüren yaygın özelliklerini buluruz. Abay’ın eserlerindeki dili inceleyen araştırmacılar günümüz Kazakçasından farklı olan o dönemki Ça-

2 Abay’ın yazmış olduğu nesirleri, 45 metinden oluşmaktadır.

ğataycanın bazı özelliklerini görürler. Ayrıca Abay'ın dilinde, bugünkü Kıpçak lehçelerinde bulunmayıp Oğuzcada işlek olan bazı unsurlar da görülmektedir.

Örneğin şairin dilindeki *bu* (Kazakçada *bul*) “bu”, *bulut* (edebî dilde *bult*) “bulut”, *dagı* (*da*, *tagı*) “dahi”, *düzuw* (Kazakçada *tüzuw*) “düz”, *ezgü* (Kazakçada *izgi*, *iygi*) “iyi”, *inan-* (edebî dilde *sen*) “inanmak”, *ol-* (Kazakçada *bol-*) “olmak”, *soñra* (Kazakçada *soñ* veya *sosın*) “sonra”, *sür-* (edebî dilde *sürt-*, *jak-*) “boya sürmek”, *tugrı* (edebî Kazakçada *tuwra*) “doğru”, *tüzik* (Kazakçada *tüzuw*) “düz, doğru”, *ugıl* (Kazakçada *ul*) “oğul”, *uluk* (Kazakçada *ulı*) “ulu, büyük” (Kurmanbayulı ve Adilov, 2020: 4) gibi fonetik varyantlar günümüz Kazakçasına özgü değildir.

Abay dilinin fonetik açıdan başka bir önemli özelliği, Arapça ve Farsça kelimelerin Kazak diline uygun olarak değiştirilmiş şeklinde kullanılmasıdır. Örneğin, edebî dildeki *halal* kelimesi *alal* biçiminde kelime başı “h” sesi düşürülmüş olarak kullanılmıştır. Bunun gibi *asık* (Kazakçada *gaşık*) “aşık”, *äjet* (edebî dilde *kajet*) “hacet”, *äm* (Kazakçada *häm*) “hem”, *beyis* (edebî dilde *peyiş*) “cennet”, *bul* (Kazakçada *pul*) “para”, *duspan* (edebî dilde *duşpan*), *kasa* (Kazakçada *has*) “has” vb. fonetik varyantlar vardır.

Kazakça ve genel Türkçe kelimeler “r” veya “l” sesleriyle başlamaz. Yabancı kelimeler ise bu kuraldan istisnadır. Abay'ın şiirlerinde alıntı kelimelerin önüne kelime başı “ı” sesi eklenerek kullanılmıştır: *ıljaj* (edebî dilde *laj*) “çare”, *ırza* (Kazakçada *rıza/razı*) “razı”, *ıras* (edebî Kazakçada *ras*) “rast, gerçek”.

Kazakçada Rusça kelimelerin çoğu olduğu gibi kullanılır, yani değişime uğramadan yazılmaktadır. Ancak Abay'ın dilinde Rusça kelimelerin Kazakça konuşma diline uygun Kazakçalaşarak yazılması dikkat çekicidir. Örneğin Rusça *zakonçik* “kuralcı, kanuncu” kelimesi, Abay'ın şiirinde *zakünşik* olarak yazılmıştır. Bunun gibi *läpke* (Rusça *lavka*) “küçük bakkal”, *mäliş* (Rusça *me-loç*) “ufak para, kurus”, *oyaznoy* (Rusça *uyezdnyy*) “ilçe başkanı”, *biyänşik* (Rusça *piyançik*) “içki içen”, *saldat* (Rusça *soldat*) “asker”, *siyaz* (Rusça *s'ezd*) “toplantı”, *ışşot* (Rusça *şçyot*) “hesap” vs. birçok örnek vardır.

Morfolojik özelliklerden günümüz Kazakçası için karakteristik olmayan ekler ve biçimlere rastlanmaktadır. Örneğin:

- dür* “Dİr” pekiştirme eki” (edebî Kazakçada sıfır ektir);
- tugun* “-acık anlamındaki sıfat fiil eki” (Kazak edebî dilinde tIn'dır);
- mış* “-mış sıfat fiil eki” (Kazakçada -*gan*'dır);
- (A)llk/-(A)ll “-(A)llm emir I. çokluk şahıs eki” (edebî dilde -(A)ylk);
- anıñ için* “onun için” (Kazakçada *ol üşin* şeklindedir);
- dek* “gibilik, benzerlik edatı” (Kazakçada sızıcılaşarak *dey* şekline değişmiştir),
- lar* (örneğin Abay'da *olar almadılar* olarak yazılır) “çokluk eki -lar” (Kazakçada sıfır ektir, mesela *olar almadı* diye kullanılmaktadır);

-mAk “-mAk mastar eki” (Kazakçada -uw’dur),

-Ar/-Maz ekleri “-ar/maz geniş zaman ekleri” (günümüz Kazakçada -AdI şeklin-
dedir);

birlän/birlä “ile anlamındaki edat ve vasıta hâl eki” (Kazakçada vasıta hâli eki
men/menen’dir);

dağı “*da* anlamındaki edat” (Kazakçada *dA* şeklindedir) (Kurmanbayuly ve Adi-
lov, 2020: 5) vb. unsurlar, Abay diline aittir ve bunlar Kazak edebî dilinde işlek
olarak kullanılmaz.

Abay’da günümüz Kazakçasında kullanılmayan eskicil kelimeler fazladır. Ka-
zakça için eskicil kelimelerin çoğunun Çağatayca ve Oğuzcaya özgü olduğunu
görmekteyiz. Örneğin, Abay’da *alka-* “övmek”, *äylä-* “eylemek”, *eriştir-* “eriş-
tirmek”, *güzäl* “güzel”, *jak* “yay”, *karası* “fukara” *kezne-* “gizle”, *kibik* “gibi”, *küs-*
“küsmek”, *neşik* “nasıl”, *tügül* “değil”, *üşbu* “işbu” gibi bazı kelimeler Kıpçakça
veya günümüz Kazakçasına özgü değildir.

Abay, klasik Çağatay dilini kullanmadan Kazak konuşma dilini tercih etmiş ve
böylece onun şiirleri tüm Kazak bozkırlarına yayılmış, halkın en sevdiği ulu
şair unvanını kazanmıştır. Kazakların Abay’dan sonraki aydınları, yazar, şa-
irleri onun hakkında görüşlerini ortaya koymuşlardır. Örneğin, Kazakların
ilk dilci, edebiyatçı, şairi, Alaş Hükûmetinin önderi Ahmet Baytursınulı, 1913
yılında Abay hakkındaki *Kazaktıñ Bas Akını* “Kazak’ın Birinci Şairi” adlı yazı-
sında şöyle demektedir:

“Abay (gerçek adı İbrahim) Kunanbayuly, Kazak bozkırlarında bu zamana ka-
dar onu geçmiş ve ondan daha iyi şair olmamış ve doğmamıştır. Abay’ın sözü,
devrindeki şairlerin sözünden farklı, ayrıca çok daha üstündür.” (Baytursınulı,
2013: 141)

Abay’dan sonraki devirde, yani XX. yüzyılın başlarında, yaşayan Abay’dan
sonraki ikinci büyük şair olarak değerlendirilen Magjan Jumabayev, *Ataktı
akın sözi altın hakim Abay’ga* “Ünlü şair, sözü altın, hakim Abay’a” adlı şiirini
Abay’a armağan etmiştir:

*Şın hakim, söziñ asıl бага jetpes
Bir söziñ miñ jil jürse, dämi ketpes.
Karadan hakim bolgan sendey jandı
Düniye kolın jayıp endi kütpes.
Tınış uyıkta kabiriñde, uwayım jeme,
“Kor boldı kayran sözim boska deme”.
Artında Kazak’tıñ jas balaları
Söziñdi kösem kılıp, jürer jöñge!
Ay, jil öter, düniye köşin tartar,
Öltirip talay jandı jügin artar.*

Köz aşır, jurtiñ oyaw bolgan sayın,

Hakim ata tınış bol kadirin artar “Gerçek bilge, sözün cevher paha biçilmez/Bir sözün bin yıl geçsin tadı gitmez/Halk içinden bilgin olan senin gibi kişiyi/Dünya dua edip artık bekleyemez/Huzur içinde yat, derde girme/Boşa gitti bu söylediklerim deme/Ardından Kazak’ın genç oğlanları/Sözünü önder tutarak yürür yöne/Ay, yıl geçer, dünya göç eder/Öldürür epey canı yükünü koyar/Göz açarak milletin uyandıkça/Bilge baba, huzur içinde yat, kıymetin daha artar.” (Jumabayev, 2013: 16)

Abay hakkındaki araştırmaların Kazak Alaş Devleti’nin kurucusu ve önderi olan Alihan Bökeyhan ile başladığı ileri sürülmektedir. Bökeyhan, Abay’ın vefatının ardından 1905 yılında *Semipalatinskiy Listok* adlı gazetede “Abay (İbrahim) Kunanbayev, münahibin” tanıtma yazısını yayımlamıştır. Rusça yazılan tanıtma yazısının Ruslara Abay’ın hayatı, zamanı, bölgesi ve eserlerini tanıtmaya amacı olmuştur.

Abay’ın şiirleri, 1909 yılında Arap alfabesiyle yayımlanmıştır. Kitabı Sankt-Peterburg’daki *Vostochnaya Elektropeçatnaya İ.Boroganskogo* adlı basımevinde bastıran yeğeni Kakitay Iskakulı ve oğlu Turagul Abayulı olmuştur (Abay, 1909: 1).

Abay eserlerinin tamamının bir arada toplanarak Kiril harfleriyle yazıldığı 506 sayfalık kitap 1945 yılında çıkmıştır (Abay, 1945: 1).

1957 yılında Kazak Bilimler Akademisinde çıkan ve yazar, bilim adamı, profesör Muhtar Äwezov’un editörlüğüyle basılan *Abay Eserlerinin İki Ciltlik Kitabı*, Abay araştırmaları için en değerli kitap olarak değerlendirilmektedir (Abay, 1957: 3).

1942-1956 yıllarında ünlü Kazak yazarı Muhtar Äwezov, şairin hayatı ve zamanıyla ilgili *Abay Jolu* “Abay Yolu” adlı dört ciltlik romanı yazmıştır. Äwezov’un bu romanı, Kazak edebiyatının en büyük, en önemli eseri olarak değerlendirilmektedir. Yazarın bu romanı yazması 30 yıl sürmüştür. Romanın birinci cildi 1942, ikincisi 1947, üçüncü cildi 1950 yılında *Akın* “şair” ismiyle çıkmıştır. Dördüncü cildi ise 1952 yılında *Abay Jolu* “Abay Yolu” adıyla yayımlanmıştır. Bu eser bütün ciltleri bir araya getirilerek 1956 yılında *Abay Jolu* adıyla yeniden çıkarıldı. *Abay Jolu* “Abay Yolu” romanı, Sovyet döneminde “Lenin Adındaki Devlet Ödülü”nü kazanmış ilk Kazak romanı olmuştur. Muhtar Äwezov’un *Abay Jolu* romanı, millet tarafından en çok okunan, Kazak edebiyatındaki en kapsamlı ve en önemli romanlarından biri olarak günümüze kadar gelmiştir. Hatta her Kazak’ın mutlaka okuması gereken bir eser olarak değerlendirilmektedir.

Kazak halkı için millî bir simge hâline gelen Abay’la ilgili çalışmalar Kazakistan’ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra da yoğun biçimde devam etmiştir. Özellikle doğumunun 150. yıl dönümü münasebetiyle UNESCO’nun 1995

yılını “Abay Yılı” olarak ilan etmesi hem Kazakistan’da hem Türkiye’de Abay hakkındaki çalışmalara hız kazandırmıştır. Böylece Abay incelemeleri, şairin 1995 yılındaki doğumunun 150. yılında artmış ve daha nitelik kazanmıştır. Bunların içinde meşhur Abay araştırması, Kayım Muhamethanov’un hazırladığı ve yayımladığı “Abay Ensiklopediyası” adı ansiklopedi vardır.

Abay’ın dili hakkındaki araştırmalar ise 1940’lı yıllarda başlamıştır.

Abay Kunanbayulı şiirlerinin dili, eserlerinin leksik ve morfolojik özellikleri, meşhur Kazak bilim insanları, dilci ve edebiyatçılar tarafınca ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Abay eserlerinin dili, dil özelliği ve şiir güzelliği hakkındaki ilk hacimli çalışmayı Kajım Jumaliyev yazmıştır. Jumaliyev’in *Abay’ga De-yingi Kazak Poeziyası jäne Abay Poeziyasınıñ Tili* “Abay’dan Önceki Kazak Şiiri ve Abay Şiirlerinin Dili” adlı kitabı 1948 yılında yayımlanmıştır (Jumaliyev, 1948). 1960 yılında *Kazak Ādebiyeti Tarihiniñ Mäseleleri jäne Abay Poeziyasınıñ Tili* “Kazak Edebiyatı Tarihinin Sorunları ve Abay Şiirlerinin Dili” adıyla yeni bir eser yazmıştır (Jumaliyev, 1960).

Abay eserlerini el yazmasından okuyarak birçok yeni bulgu sunan bilim adamı Kayım Muhametkanov’tur. Onun *Abay Şıgarmalarınıñ Tekstologiyası Jayında* “Abay Eserlerinin Metin İncelemeleri Hakkında” (Muhametkanov, 1959) isimli kitabı, metin bilimi alanındaki önde gelen çalışmalarının biridir.

Leksikolog bilim insanlarının hazırladığı *Abay Tili sözdigi* “Abay Dili Sözlüğü” (1968) adlı sözlükte Abay’ın kullandığı bütün söz varlığı izahlı şekilde açıklanmıştır.

Abay araştırmaları alanındaki meşhur isim, Mekemtas Mırzahmetulı’nın hazırladığı *Abay Lugatı* (2015) kitabında şairin kullandığı, Kazak edebî dilinde kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimelerin anlamları açıklanmıştır.

Edebiyatçı bilim adamı Zäki Ahmetov’un *Abay’dıñ Akındık Ālemi* “Abay’ın Şairlik Dünyası” (Ahmetov, 1995) adlı çalışmasında Abay’ın şairlik hünerinin kaynakları ortaya konulmuştur.

Abay’ın dili hakkında, çok yönlü ve hacimli çalışmaları dil bilimci Rabiya Sızdıkova yapmıştır. Bilim insanınının *Abay Şıgarmalarınıñ Tili* “Abay Eserlerinin Dili” (1968), *Abay Öleñderiniñ Sintaksistik Kurılısı* “Abay Şiirlerinin Sözdizimsel Yapısı” (1971) ve *Abay’dıñ Söz Örneği* “Abay’ın Söz Nakışları” (2004) adlı çalışmaları Abay dili araştırmalarındaki önde gelen eserler olarak bilinmektedir.

Son yıllarda Abay’ın doğumunun 175. yılı dolayısıyla şairin eserlerini incelemek yeni bir seviyeye ulaşmıştır. 2020 yılında Abay Akademisinin kurulmasıyla birlikte yeni projelere yol açılmıştır. “Abay Akademisi” Enstitüsünde gerçekleşen projenin neticesi olarak *Abay jäne Kazak Sotsiuvımı* “Abay ve Kazak Toplumunu” adlı dört ciltlik kitap yayımlanmıştır. Kitapta Abay ve onun dili üzerine araştırmalar yapan bilim insanlarının kitap bölümü şeklindeki hacimli makaleleri yer almıştır. Abay Akademisinde yayımlanmış birkaç kitabın için-

deki Abay'ın dili ile ilgili eserlerinin biri de Tursın Jurtbay'ın iki ciltlik metin bilimi çalışma kitabı *Bilmey Munı Jazgan Jok* "Öğrenmeden Bunu Yazmadım" adındadır (Jurtbay, 2020). Kitabın önemli olan yeri, Abay şiirlerinin Çin'de bulunan el yazmalarının ele alınıp yeniden okunmasıdır. Aynı enstitüde çıkan bir başka önemli eser, meşhur halk bilimci, Türkolog bilim adamı Şâkir İbrayev'in *Abay Fenomeni* adlı çalışmasıdır (İbrayev, 2020).

2020 yılının Abay'ın doğumunun 175. yılı olarak ilan edilmesinin ardından Abay Üniversitesi Nemat Kelimbetov Türkoloji Merkezinde de Abay'ın dili ile ilgili birkaç kitap çıkmıştır. Bunların içinde Ercan Petek'in hazırladığı *Abay Kunanbayulı Gakliya Kitabı (Kitâb-ı Akliyye)* isimli eser de vardır. Çalışmada Abay'ın kara sözlerinin 1907 yılında Murseyit Bikeulı'nın Arap harfleriyle yazıya geçirdiği nüshası verilmiştir. Arap harfleriyle yazılan kara sözlere ait el yazması tekrardan okunup onun yeni bir transkripsiyonu yapılmıştır. Çalışmada el yazması metnin gramatikal indeksi de hazırlanmıştır. Böylece Abay'ın el yazması okurlara sunulmuş ve artık şairin dili asıl metne ulaşarak incelenebilir dereceye ulaşılmıştır.

Türkoloji merkezinde yayımlanan ikinci çalışma, Prof. Şeruwbay Kurmanbayulı ile Dr. Marlen Adilov'un yazdığı *Abay Tiliniñ Ereşelikleri* "Abay Dilinin Özellikleri" adlı kitaptır. Bu eserde Abay'ın şiirlerindeki unsurlar, Kazak edebî dilinden farklı fonetik, leksik, morfolojik özellikler açısından incelenmiştir (Kurmanbayulı ve Adilov, 2020: 3).

Abay'ın doğumunun 175. yılı dolayısıyla Türkiye'de Abay ile ilgili birkaç kitap yayımlanmıştır. Bunların biri de Avrasya Yazarlar Birliği Bengü Yayıncılıktan çıkan *Türk Dünyasının Bilgesi Abay Kunanbayoğlu* adlı çalışmadır. Abay'ın doğumunun 175. yılına adanan kitabı Prof. Dr. Nergis Biray, Prof. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun ve Doç. Dr. Soner Sağlam hazırlamıştır. Kitap, Kazak bilim adamları tarafından Abay Kunanbayulı ile ilgili Kazakça yazılmış 42 makalenin Türkçe çevirisi ve Pamukkale Üniversitesi lisansüstü öğrencileri ve akademik personeli tarafından yazılmış 18 araştırma makalesinden oluşmaktadır.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ve L. N. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi "Abay Akademisi" İlim ve Araştırma Enstitüsü iş birliğiyle 25-27 Kasım 2020 tarihleri arasında "Doğumun 175. Yılı Anısına Uluslararası Abay Kunanbayoğlu Sempozyumu" gerçekleştirilmiştir. Sempozyumda Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Tataristan, Hakasya ve ABD'den olmak üzere 52 katılımcı bildiri sunmuş; yazılı Kazak edebiyatının kurucusu, Kazak akını ve mütefekkeri Abay, her yönüyle değerlendirilmiştir. Sonunda kitap hâline dönüştürülüp Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde *Uluslararası Abay Kunanbayoğlu Sempozyumu Bildiriler Kitabı* olarak yayımlanmıştır.

2020 yılında Abay ile ilgili çalışmalar devam ederek Türk Edebiyatı Vakfının Kazakistan Cumhurbaşkanlığı himayesinde Ulttık Avdarma Bürosu ile birlik-

te yürüttüğü proje çerçevesinde Abay Kunanbayuly'nın tüm eserleri Türkçeye çevirilerek yeniden yayımlandı. "Abay kitabı" başlıklı çalışmayı hazırlayanların içinde Prof. Dr. Abdulvahap Kara ve Doç. Dr. Ekrem Ayan vardır. Bugüne kadar Abay'ın en kapsamlı çevirisi olan bu eserde daha önce hiç yayımlanmamış şiirleri ve denemeleri de yer almaktadır.

Aynı yıl, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY tarafından Azerbaycan Türkoloğu, Prof. Dr. Elman Kuliyev'in kaleme aldığı "Abay Kunanbayev" başlıklı eseri yayımlanmıştır. TÜRKSOY'da *Abay'dan Seçme Şiirler* isimli kitap da çıkartılarak Abay'ı anma yılına bir hediye olmuştur. Ayrıca TÜRKSOY'un *Türk Kültürü ve Sanat Dergisi*'nin 2020 yılında yayımlanan 61. sayısı Abay'a armağan edilmiştir.

2021 yılında Orhan Söylemez, Göksel Öztürk, Ersin Güsel ve Sabina Said gibi bilim insanlarının hazırladığı *Ozanların Gözüyle/Sözüyle Abay* isimli şiirler kitabı Avrasya Yazarlar Birliğinden çıkmıştır.

Abay'ı anma yılında Türkiye'de tezler de savunulmuştur. Böylece Abay çalışmaları yeni çalışmalarla çoğalmıştır. Örneğin: Aida Bazarkulova, "Abay Kunanbayoğlu'nun Şairliği" (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana); Aisaula Turatova, "Abay Kunanbayev'in Metinlerinin Değer İletileri Bakımından İncelenmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2020); *Assel Rymtayeva* "Abay Kunanbayev'in Sosyal Konulu Şiirlerinde Söz Varlığı" (Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2021).

Türkiye'de 2020 yılında çıkan makalelerin içinde "Abay Kunanbayev'in Vezizelerinde Millî Kozmonimlerin İşlevleri" (Mereke Atabaeva vd.) (*Karadeniz Dergisi*, S 47, 2020) adlı çalışma vardır.

Sonuç olarak Abay'ın dili tamamen incelenmiş değildir. Abay'ın dili dilciler tarafından önceden araştırıldı diye düşünerek onun dili hakkında bir şeyler söylememek doğru değildir. Abay araştırmalarında önde gelen isim, meşhur dilci Rabiyya Sızdıkova, bununla ilgili şöyle demiştir: "Abay'ın dili geniş, kapsamlı bir konudur. Bu konuyla ilgili bir değil birçok kitap yazılması gerekmektedir." (Sızdıkova, 2014: 4) Bilim insanının dediği gibi, Abay eserlerinin dili, özellikle şairin el yazmalarının dil özellikleri konusunda araştırmalar yaparak Abay incelemeleri dalında katkıda bulunmak mümkündür. Bu zamana kadar şairin dilinin el yazması metinlerden araştırılamaması ayrı bir sorundur. Çağdaş Kazakçaya göre okunmuş baskılara göre tıpkıbasımdan daha çok dil malzemeleri bulmak mümkündür. Biz de Abay hakkındaki çalışmalarımızda öncelikle el yazmalarına başvururuz. Yine Abay'ın dili üzerine kapsamlı inceleme yapan Rabiyya Sızdıkova, yazar veya şair eserlerinin dilini araştırırken önce onların kendi kalemlerine, ağız özelliklerine ait dilsel unsurlarını araştırmak gerektiğini vurgulamıştır (Sızdıkova, 2014: 330). Biz de Abay'ın eserlerini okurken şairin dil özelliklerini bulmaya çalıştık. Dil incelemelerimiz genel dili olarak değil, daha çok, Abay'daki farklı dilsel yapılar, edebî dilden ayrı unsurlar ve Kazakçada işlek olmayan sözcükler üzerine olmuştur. Toplanmış dilsel özellikler

Kazak edebî dilinin yazım kurallarıyla karşılaştırarak incelenmiştir. Abay'ın şiirlerindeki farklı unsurlar ile yapıları yazdığımızda tarihî ve yaşayan Türk lehçelerindeki veriler kullanılmıştır. İncelememiz bir kitap olarak yayımlandığı için buraya o örnekleri aktarmadık.

Şair Abay, zirvelerdedir. O, zirveden inmedi. Aksine, yıllar geçtikçe onun değeri daha da artmaktadır.

Kaynaklar

Abay, *Öleñder*, Vostoçnaya Peçat', Sankt-Peterburg 1909.

Abay (İbrahim), *Şıgarmalarınñ Tolık Jıynagı*, Kazaktıñ Birikken Memleket Baspası, Almatı 1945.

Abay, *Abay Şıgarmalarınñ Bir Tomdık Tolık Jıynagı*, Körkem Adebıyet Baspası, Almatı 1961.

Abay (İbrahim), *Şıgarmalarınñ Eki Tomdık Tolık Jıynagı*, Kazak SSR Gılım Akademiyası, Almatı 1957.

Ahmetov, Zäki, *Abaydın Akındık Älemi*, Ana Tili, Almatı 1995.

Baytursınulı, Ahmet, *Altı Tomdık Şıgarmalar Jıynagı*, I Tom, El-Şejire Baspası, Almatı 2013.

Iskakov, Amedi vd., *Abay Tili Sözdigi*, Gılım Baspası, Almatı 1968.

İbrayev, Şäkir, *Abay Fenomeni*, Ewraziya Ultık Universiteti Baspası, Nur-Sultan 2020.

Jumabayev, Magjan, *Şıgarmaları I Tom, Öleñder, Dastandar*, Jazuwşı Baspası, Almatı 2013. Jumaliyev, Kajım, *Abayga Deyingi Kazak Poeziyası jäne Abay Poeziyasınıñ Tili*, Kazaktıñ Memlekettik Okuw Kuraldarı Baspası, Almatı 1948.

Jurtbay, Tursın, *Bilmey Munı Jazgan Jok: Mätintanuwlık Zertteu*, 2 Kitap, Ewraziya Ultık Universiteti Baspası, Nur-Sultan 2020.

Kurmanbayulı, Şeruwbay, Adilov, Marlen, *Abay Tiliniñ Ereşelikteri*, Sardar Baspası, Almatı 2020.

Muhametkanov, Kayım, *Abay Şıgarmalarınñ Tekstologiyası Jayında*, Kazaktıñ Memlekettik Körkem Adebıyet Baspası, Almatı 1959.

Petek, Ercan, *Abay Kunanbayulı Gakliya Kitabı*, Ulagat Baspası, Almatı 2020.

Sızdıkova, Rabiya, *Abay Şıgarmalarınñ Tili*, El-Şejire Baspası, Almatı 2014.